

1. Drög að stefnu um sjávarútveg

Eitt af markmiðum með starfi um sjávarútvegsstefnu er hagkvæm og sjálfbær nýting auðlinda úr hafi í sátt við umhverfi sitt. Samhliða vinnu við verkefnið Auðlindin okkar voru unnin drög að stefnu um sjávarútveg sem m.a. byggir á matvælastefnu til 2040. Stefnan inniheldur framtíðarsýn íslensks sjávarútvegs til 2040, gildi sjávarútvegs og áherslur.

Stefnunni er ætlað að vera leiðbeinandi við ákvarðanatöku um sjávarútveg til að stuðla að hagkvæmari og sjálfbærri nýtingu sjávarauðlinda í sátt við umhverfi og samfélag. Markmið stefnu í sjávarútvegi taka m.a. mið af heimsmarkmiðum Sameinuðu þjóðanna um sjálfbæra og skilvirka nýtingu auðlinda hafsins, ráðstafanir vegna loftlagsbreytinga, sjálfbærar byggðir, hlúa að nýsköpun, stuðla að sjálfbærum hagvexti og atvinnutækifærum fyrir alla, tryggja aðgang að sjálfbærri orku, tryggja jafnrétti kynjanna og jafnan aðgang að góðri menntun.

1.1 Framtíðarsýn íslensks sjávarútvegs

- Nýting** nytjastofna sjávar er **sjálfbær** og fer fram á grundvelli vistkerfisnálgunar og varúðarreglu, þar sem stuðlað er að verndun og eflingu líffræðilegrar fjölbreytni.
- Rannsókn- og nýsköpunarstarf hefur mælanlega **aukið sjálfbærni, fjölbreytni og verðmætasköpun** í sjávarútvegi.
- Nýting nytjastofna sjávar er **hagkvæm** með sveigjanleika til nýsköpunar, hagræðingar og aukinnar **verðmætasköpunar**. Fullnýting afurða tryggð í virðisæðju sjávarútvegs.
- Samstarf hagaðila við grunnrannsóknir hefur aukið **vísindalega þekkingu** á umhverfi, vistkerfum hafsins og nytjastofnum sjávar.
- Ákvarðanir um nýtingu nytjastofna sjávar tekur mið af **jöfnuði** óháð efnahag, kyni, uppruna og búsetu, og hag samfélagsins í efnahagslegu tilliti.
- Endurgjald fyrir nýtingu** nytjastofna sjávar rennur til þjóðarinnar.
- Ísland er leiðandi í **hugviti og tæknibreytingum** tengdum sjálfbærum sjávarútvegi.
- Framleiðsla í sjávarútvegi** er arðbær, samkeppnishæf og styður við byggðafestu og uppbyggingu þekkingar.
- Ísland er í fremstu röð ríkja í **framleiðslu og sölu** á hágæða afurðum úr hafinu og sjávarútvegur er **samkeppnishæfur** við sambærilega matvælaframleiðslu.
- Sjávarútvegur er leiðandi í **orkuskiptum og kolefnishlutlaus**.
- Menntun** í námi tengdu hafinu mætir þörfum samfélags og atvinnulífs.
- Sjávarútvegur og málefni hafsins er spennandi **starfsvettvangur** sem laðar að sér starfsfólk með hæfni og getu til að takast á við áskoranir og tækifæri í sjávarútvegi.

1.2 Gildi sjávarútvegstefnu til 2040

Grunngildi stefnu um sjávarútveg er sjálfbærni, hagkvæmni, fyrirsjánleiki, og gagnsæi, en grunngildunum er ætlað að vera leiðarljós stefnu um sjávarútveg.

- 1. Sjálfbær nýting** - Nýting og stjórnun nytjastofna sjávar sé sjálfbær og byggir á öflugum grunnrannsóknnum og upplýsingum um náttúrulega þætti í lífríki hafsins.
- 2. Hagkvæmni** - Nýting nytjastofna sjávar sé hagkvæm með áherslu á aukna verðmætasköpun með fullnýtingu afurða og markaðssetningu íslenskra sjávarafurða.
- 3. Fyrirsjáanleiki** - Stjórnun nýtingar nytjastofna sjávar sé skýr og óvissuþáttum við auðlindanýtingu fækkað.
- 4. Gagnsæi** - Upplýsingar um auðlindanýtingu og umgengni við vistkerfi hafsins séu traustar, rekjanlegar og gagnsæjar.

1.3 Áherslur til að tryggja framtíðarsýnina

Til að tryggja að framtíðarsýnin verði að veruleika er lögð áhersla á eftirfarandi viðfangsefni:

1.3.1 Sjálfbær auðlindanýting í hafi

Stefna stjórnvalda í fiskveiðistjórn er að nytjastofnar sjávar séu nýttir á sjálfbæran hátt. Markmið um að koma í veg fyrir ofveiði og ólöglegar veiðar er vel á veg komið. Á Íslandi hefur verið byggt upp fiskveiðistjórnarkerfi sem stuðlar að ábyrgum fiskveiðum á sjálfbærum grunni og góðri umgengni um vistkerfi hafsins og byggir á víðtækum rannsóknnum á fiskstofnum og vistkerfum sjávar.

Sjávarútvegur byggir á nýtingu nytjastofna sjávar og hefur því áhrif á vistkerfi hafsins. Náttúruleg takmörk ráða því hversu mikið er hægt að veiða úr sjó, og ólíklegt er að hægt verði að auka afla að neinu marki nema nýjar nytjategundir og ný tækni við nýtingu þeirra komi til. Áhersla er því lögð á að auðlindanýting í hafi sé byggð á góðri þekkingu á vistkerfum hafsins og öflugum hafrannsóknnum.

Tryggja þarf að veiðistofnar verði í jafnvægi en veiðar hafa bein áhrif á þær tegundir og stofna sem þeim er beint að en einnig getur slík auðlindanýting einnig haft áhrif á aðrar tegundir, tegundasamsetningu og samspil tegunda. Ákvarðanir íslenskra stjórnvalda um vernd og nýtingu nytjastofna sjávar og verndun vistkerfisins er byggð á vísindalegri ráðgjöf. Verndarsvæði í hafi er mikilvægur þáttur í sjálfbærri nýtingu auðlinda sjálfar. OSPAR- samningurinn og CBD leggja grunn að sýn stjórnvalda á verndun viðkvæmra vistkerfa sjávar. Áfram verði unnið að markvissari og mælanlegri vernd á þeim grunni.

1.3.2 Vöktun og viðbrögð við breytingum í lífríkinu

Vakta þarf umhverfisþætti og framkvæma grunnrannsóknir m.a. á áhrifum loftslagsbreytinga á mismunandi lífverur sjávar. Leggja þarf reglulega mat á hagræn og samfélagsleg áhrif mögulegra breytinga á sjávarútvegi og stuðlað að því að fyrirtæki, stofnanir og aðilar sem koma að sjávarútvegi vinni saman að vöktun og greiningu á aðlögunarþörf greinarinnar.

Íslensk stjórnvöld hafa sett fram markmið um 55% samdrátt í losun gróðurhúsalofttegunda árið 2030 og kolefnishlutleysi árið 2040. Leggja þarf því reglulega mat á losun vegna matvælaframleiðslu. Í

aðgerðaáætlun stjórnvalda í loftslagsmálum eru ýmsar aðgerðir sem snúa að matvælaframleiðslu, en meðal þeirra helstu eru aðgerðir sem snúa að orkuskiptum í sjávarútvegi og útfösun kælimiðla í skipum.

Í nýlegri stefnu stjórnvalda sem ber nafnið “Í ljósi loftslagsvárs” er fjallað um aðlögun að loftslagsbreytingum. Í stefnunni eru sett fram grunnmarkmið fyrir ýmsa þætti en lögð er áhersla á að markmið stjórnvalda taki mið af samfélagslegum áhrifum loftslagsbreytinga, s.s. breytingum á íbúafjölda, búsetumynstri, atvinnutækifærum og matvælaframleiðslu.

1.3.3 Aukin þekking á hafinu með rannsóknum og menntun

Hafsvæði Íslands og vistkerfi þess er lítið rannsakað en rannsóknir er undirstaða sjálfbærrar nýtingar og verðmætaaukningar. Skortur hefur verið á þekkingu sem tengist hafinu og lítil ásókn verið í menntun tengda hafinu. Menntun tengd hafinu leggur grunn að sjálfbærum og framsæknum sjávarútvegi sem er spennandi starfsvettvangur óháð efahag, kyni og uppruna. Greina þarf til hlítar og vakta lífríki sjávar og rannsóknir verði fordæmi fyrir opnum vísindum sem stuðli að samstarfi og betri nýtingu gagna.

1.3.4 Hagkvæmni og verðmætasköpun

Stuðlað verði að áframhaldandi hagkvæmri og skynsamlegri nýtingu nytjastofna sjávar, byggt á sjálfbærum veiðum. Eftirtektarverður árangur hefur náðst í sjálfbærum veiðum og nýtingu sjávarfangs síðustu áratugi sem hefur verulega aukið verðmæti heildarafla á Íslandi. Þennan árangur er að hluta til að þakka miklum fjárfestingum í rannsóknum og nýsköpun. Sú vinna hefur leitt til bættra vinnsluferla, betri nýtingar, bættra gæða og nýrra leiða til að nýta hliðarafurðir. Þessi vinna hefur jafnframt skilað sér í umtalsvert meiri verðmætum á kíló veidds afla. Til þess að viðhalda áframaldandi hagkvæmni í íslenskum sjávarútvegi þarf að byggja áfram á sjálfbærri nýtingastefnu, skynsamlegum veiðum og hagkvæmri nýtingu, auk þess að fjárfesta í sjálfbærum vexti í sjávarútvegi. Efla þarf hringrásarhagkerfið með því að auka hlutfall þeirra afurða í sjávarútvegi sem eru fullunnar og seldar þannig og draga úr útflutningi á óunnum matvælum. Tryggja þarf einnig endurnýtingu umbúða í sjávarútvegi og auka skilvirkni í ferli alls úrgangs sem fellur til við matvælaframleiðslu í sjávarútvegi.

1.3.5 Samfélagið

Sjávarútvegur og vinnsla sjávarafurða hafa staðið undir stærstum hluta matvælaframleiðslu af vergri landframleiðslu, en árið 2021 var hlutur þessara greina 6,7%. Til þess að viðhalda áframaldandi velsæld á Íslandi þarf fjárfestingar í sjálfbærum vexti efnahagslífs. Hlutur matvælaframleiðslu í þeirri auknu verðmætasköpun getur verið umtalsverður. Í skýrslunni *Staða og horfur í íslenskum sjávarútvegi og fiskeldi* kemur fram að svo spár um vaxandi virði framleiðslunnar gangi eftir þurfi að hlúa að styrkleikum íslensks sjávarútvegs, svo sem nýtingarstefnu fiskistofna, fiskveiðistjórnunarkerfinu og öfluggu samspili hefðbundinna sjávarútvegsfyrirtækja og tækni- og þekkingarfyrirtækja. Styrkja þurfi rannsóknarinnviði, efla innlendar rannsóknir og auka samstarf innlendra rannsóknarsjóða. Á þessum grunni verði framrás sjávarútvegsins reist, en jafnframt þurfi íslensk fyrirtæki að grípa þau tækifæri sem gefast á nýjum mörkuðum og með breyttri neysluhegðun neytenda samfara auknum kröfum um gæði, heilnæmi og sjálfbærni afurða.

Í mörgum sveitarfélögum er sjávarútvegur burðarás í atvinnulífinu. Mikilvægt er að huga að því hvaða matvæli eru aðgengileg í nærumhverfi og að framleiðsla matvæla byggji á því hvað er borðað og að borðað sé meira af því sem er framleitt. Þræðir matvælaframleiðslu liggja einnig mjög víða um samfélagið þar sem atvinnugreinin tengist mörgum öðrum atvinnugreinum, ekki síst tækni- og nýsköpunargreinum og ferðapjónustu. Í sátt mála ríkisstjórnarinnar segir að fólk þurfi að eiga raunverulegt val um hvar það býr og starfar, því er: „*Lögð er áhersla á að styðja við frjótt umhverfi um allt land, þannig að grónar atvinnugreinar geti dafnað og nýskapandi hugsun laðað fram ný tækifæri*“. Nýting nytjastofna sjávar getur verið staðbundin að hluta og því gegnir sjávarútvegur mikilvægu hlutverki þegar kemur að traustri byggð og atvinnu í kringum landið.

Veidigjald er endurgjald fyrir afnot og hagnýtingu á auðlindum hafsins og er tengt afkomu útgerð. Veidigjaldinu er m.a. ætlað að mæta kostnaði ríkisins við rannsóknir, stjórn, eftirlit og umsjón með fiskveiðum og fiskvinnslu og til að tryggja þjóðinni í heild beina og sýnilega hlutdeild í afkomu við veiðar á nytjastofnum sjávar. Lögð er áhersla m.a. á að veiðigjald standi undir þeim útgjöldum ríkisins sem falla til við fiskveiðistjórnunarkerfi landsins.

1.3.6 Jafnrétti

Áhersla skal lögð á jafnrétti í allri matvælaframleiðslu og að nýting auðlinda taki m.a. mið af jöfnuði, óháð efnahag, kyni, uppruna og búsetu. Hagur heildarinnar verði þannig hafður að leiðarljósi við nýtingu auðlinda. Sjávarútvegur hefur hingað til verið karllæg atvinnugrein og þar starfar hærra hlutfall karla en kvenna, eins og í öllum greinum matvælaframleiðslu en árið 2021 voru karlar 70% starfsfólks í matvælaframleiðslu. Ljóst er að töluvert ójafnvægi er á milli kynja í sjávarútvegi og áhersla er því lögð á að auka fjölbreytni þess hóps fólks sem starfar í sjávarútvegi til framtíðar.

1.3.7 Fæðuöryggi

Áhersla er lögð á aukna nýsköpun í nýtingu nytjastofna sjávar og framleiðslu matvæla og þar með stuðla að aukinni sjálfbærni auðlindanýtingar og eflingu hringrásarhagkerfis. Áhersla er á minnkun á losun við framleiðslu matvæla úr hafi og auka framleiðslu slíkra matvæla með lágu kolefnisfótspori. Skilgreindar verði lágmarksbirgðir matvæla úr sjó og við töku ákvarðana verði fæðuöryggi þjóðarinnar í heild sinni haft að leiðarljósi.

1.3.8 Matvælaöryggi

Áhersla er lögð á að matvæli sem framleidd eru úr auðlindum úr hafi hér á landi séu örugg og heilnæm. Tryggja þarf að matvælaeftirlit aðlagi sig að nýjum greinum og framleiðsluaðferðum í nýtingu nytjastofna sjávar. Hugmyndafræði einnar heilsu (e. One Health) skuli höfð að leiðarljósi.